

УДК 340.134:342.1

Вікторія Миколаївна ТЕРНАВСЬКА,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри охорони праці і навколишнього середовища

Київського національного університету будівництва і архітектури

СУВЕРЕННОЗДАТНІСТЬ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Глобалізаційні процеси у сфері політики, економіки, науки, культури мають значний вплив на розвиток держав сучасного постіндустріального світу та їх взаємодію. Упорядкування глобалізаційних процесів проходить за допомогою різних інструментів – законів економіки, політичних домовленостей, а також права. Питання суверенноздатності держави щодо самостійного формування засад внутрішньої та зовнішньої політики набуває сьогодні особливої актуальності в аспекті впливу правової глобалізації на національні правові системи.

Конституція України проголосила Україну суверенною, незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою [1]. Однак феномен суверенітету все ще не отримав свого належного доктринального визначення у вітчизняній науці теорії держави і права. У науці конституційного права поняття суверенітету розглядається в рамках конституційно-правового інституту державної влади в аспекті співвідношення таких категорій, як національний, народний і державний суверенітет [2, с. 253]. Норми конституційного права, що закріплюють суверенітет держави, не утворюють ані самостійного інституту в системі конституційного права, ані складової генерального інституту основ конституційного ладу, хоча ці норми є фундаментальними для більшості інститутів конституційного права [3, с. 384].

Відповідно до положень Декларації про державний суверенітет України державний суверенітет слід розглядати як верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади Української держави в межах її території як незалежного і рівноправного суб'єкта міжнародних відносин [4]. Виходячи із зазначеного, дослідники розглядають поняття «суверенітет» як невід'ємну властивість державної влади та її пріоритетне право визначати свою внутрішню та зовнішню політику, у тому числі самостійно формувати свою цілеспрямовану та ефективну правову політику, дотримуючись міжнародного права та міжнародно-правових зобов'язань [5, с. 10; 6, с. 21–22]. На думку автора, правова політика – це сукупність ідей стратегічного характеру, що вироблені органами державної влади та органами місцевого самоврядування за участі інститутів громадянського суспільства і втілені у конкретні програми розвитку правового життя суспільства та держави. Формою вираження правової політики і є правові акти різної юридичної сили, котрі мають не просто своєчасно прийматися, але й передбачатися наперед у відповідних програмах розвитку різних галузей економіки держави.

У сучасних умовах право виступає не лише в якості інструмента упорядкування глобалізаційних процесів, але одночасно є і окремою сферою глобалістики, де відбувається поглиблення взаємодії міжнародного і національного права. Ця поглиблююча взаємодія обумовлює так звану інтернаціоналізацію внутрішньодержавного права, яка відбувається в різні способи. Одним із способів взаємодії є визнання пріоритету міжнародного права над внутрішньодержавним правом. Однак, якщо у ХХ ст. переважали твердження про доцільність звуження обсягу суверенітету держави та передачу більшого обсягу повноважень і функцій різним міжнародним організаціям – як універсальним, так і регіональним, з метою спрощення входження у світове господарство, то у ХХІ ст. актуальним виявилось питання збереження всієї повноти суверенноздатності держави та зміцнення суверенітету, оскільки поступка державами частини своїх суверенних прав щодо самостійного формування і реалізації національної політики у різних сферах життєдіяльності суспільства підриває усталені засади поняття «суверенітет держави» [7, с. 102].

Прихильники правової глобалізації стверджують, що держави при створенні будь-яких наднаціональних організацій не відмовляються від свого суверенітету на їхню користь, а делегують їм частину своїх владних повноважень з метою відстоювання їхніх національних

інтересів у наднаціональних політичних інституціях [5, с. 11]. Однак сьогодення практика політико-правової дійсності свідчить про інше: лише група лідируючих і рівноправних акторів – держави, що мають найбільш потужний фінансово-економічний, інформаційний, технологічний і воєнний потенціал, одержують політичні та економічні дивіденди від делегування наддержавним організаціям певних повноважень. Натомість значна чисельність держав зі слабкою економічною потенцією фактично змушені модернізовувати державні інституції за зразком західної моделі та трансформувувати свої правові системи згідно з *acquis communautaire* в обмін на економічну чи воєнну допомогу від домінантних акторів, що розглядається багатьма фахівцями як суттєвий негативний вплив на суверенітет держави. Така форма впливу одержала в юридичній науці назву «юридична експансія» [8, с. 10]. Яскравим прикладом юридичної експансії слугує політична ситуація у Греції, Болгарії та інших державах, які змушені формувати свою правову політику під впливом нав'язаних ЄС директив, в основі яких полягають обіцяні валютні транші від МВФ. Україна не стала також виключенням, про що свідчить пенсійна та медична реформи, котрі викликали негативну реакцію з боку українського суспільства. В той же час, вважаємо за доцільне погодитися з думкою про некоректність твердження щодо втрати державою частини свого суверенітету внаслідок набуття міжнародно-правових зобов'язань на підставі її членства в міждержавному союзі чи організації, оскільки така форма співробітництва і є проявом суверенної волі держави [5, с. 10; 9, с. 685].

У міжнародному праві суверенітет держави трактується як свобода зовнішньополітичної діяльності держави за межами її кордонів з дотриманням норм міжнародного права і не має сьогодні абсолютного значення, оскільки межі незалежності держави обмежені загальноновизнаними нормами міжнародного права. Тому деякі питання внутрішнього життя держави (наприклад, у сфері прав людини, охорони навколишнього природного середовища тощо) не відносять виключно до її відання, а вважають об'єктом інтересу всієї міжнародної спільноти [9, с. 684]. В той же час, враховуючи останні події у світі, фахівці наголошують на необхідності розробки більш ефективних механізмів захисту державного суверенітету в рамках міжнародного права від проявів агресії з боку окремих домінантних акторів, що супроводжується інформаційними, торгівельними, а також «гібридними» війнами [10, с. 92].

Представлена робота є спробою автора провести наукове дослідження проблематики суверенноздатності України щодо самостійного формування та реалізації своєї національної правової політики в умовах правової глобалізації. Удосконалення та подальший розвиток правової системи України потребує легітимної, науково обґрунтованої концепції правової політики держави, яка допомогла б правильно визначити цілі і засоби перетворення правового життя суспільства у відповідності до принципів і норм модернізованого міжнародного права, де пріоритетом мають залишатися питання захисту національних інтересів та зміцнення державного суверенітету.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України : закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Молдован В. В., Мелащенко В. Ф. Конституційне право: опорні конспекти : навч. посіб. для студ. юрид. вузів та ф-тів. Київ : Юмана, 1996. 272 с.
3. Куян І. А. «Суверенітет» як базова категорія інститутів і принципів конституційного права України. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 384–388. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/63932/82-Kuyan.pdf?sequence=1> (дата звернення: 28.10.2018).
4. Декларація про державний суверенітет України : документ від 16.07.1990 № 55-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429.
5. Хоббі Ю. С. Регламентация взаимовідносин Европейського Союзу з державами-членами (проблематика модифікації державного суверенітету в умовах євроінтеграції) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Київ, 2011. 23 с.
6. Скрипнюк О. Проблеми забезпечення державного суверенітету України на сучасному етапі (конституційно-правовий аспект). *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 2 (77). С. 18–26.
7. Правовая система России в условиях глобализации и региональной интеграции (обзор материалов «круглого стола»). *Государство и право*. 2004. № 11 С. 102–109.

8. Тверякова Е. А. Юридическая экспансия: теоретико-историческое исследование : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Нижний Новгород, 2002. 22 с.

9. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. Київ : Укр. енцикл., 2002. Т. 5. 736 с.

10. Кубальський В. Н. Поняття державного суверенітету в міжнародному праві. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2017. Вип. 132. С. 85–96. URL: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/viewFile/3177/2852> (дата звернення: 28.10.2018).

Одержано 30.10.2018

УДК 342.26

Тетяна Миколаївна ФЕДОРЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри теорії та історії держави і права

Національного університету кораблебудування ім. адмірала Макарова;

Язмухаммед Назмухаммедович ТАЧГУЛІЄВ,

студент-магістр VI курсу факультету морського права

Національного університету кораблебудування ім. адмірала Макарова

КЛАСИФІКАЦІЯ ФЕДЕРАЦІЙ ЗА КРИТЕРІЄМ АСИМЕТРІЇ

Питання класифікації та типології є одними з важливих в науковому знанні. Класифікація визначається як система супідрядних понять (класів об'єктів) будь-якої області знання або діяльності людини, що представлена у вигляді різних за формою схем (таблиць) та може бути використана як інструмент встановлення зв'язків між даними поняттями або класами об'єктів, а також для орієнтировки у різноманітті понять або відповідних об'єктів [1, с. 257].

Юриспруденція накопичила значний емпіричний та теоретичний обсяг інформації про різновиди тих чи інших явищ, серед них і виділення різновидів держав за формою політико-територіального устрою. Складовою цього питання є класифікація федерацій. Так, можна зустріти поділ федерацій за різними критеріями серед них: *за способом створення* (конституційні, договірні, договірно-конституційні); *за способом поділу та здійснення владних повноважень* (централізовані, відносно централізовані); *за принципом переваги або поєднання національного та територіального підходів* (територіальні, національні, національно-територіальні) [2]. В. В. Лазарєв та С. В. Липень в залежності від *принципу створення* федеративної держави виділили національно-державні федерації та адміністративно-територіальні федерації; *за критерієм взаємовідносин між центральною федеральною владою та органами суб'єктів федерації* розрізняють відносно централізовані та відносно децентралізовані федеративні держави; *за обсягом повноважень суб'єктів федерації* вони поділяються на симетричні, такі, що складаються зі суб'єктів федерації, що мають однаковий статус та асиметричні – суб'єкти федерації мають різний обсяг повноважень [3, с. 167]. Схожі підходи до класифікацій федерацій наводять й інші автори.

Досить широко питання асиметрії федерацій розглядає Р. Л. Уоттс (Ronald L. Watts) у книзі «Федеративні системи» [4]. С погляду дослідника, федераціям притаманні два види асиметрії, а саме: *політична та конституційна*.

Політична асиметрія є універсальною та притаманна усім федераціям. Цей вид асиметрії ґрунтується на нерівності економічного розвитку, нерівності розподілу ресурсів, нерівності добробуту та доходів на душу населення, нерівності кількості населення. Р. Л. Уоттс описує політичну асиметрію через механізм її формування, вона складається «внаслідок впливу культурних, економічних, соціальних та політичних особливостей на відповідні органи влади, авторитет та зв'язки різних суб'єктів регіонального рівня у відносинах з федеральним урядом та один з одним» [4, с. 99].

Конституційна асиметрія притаманна лише деяким федераціям, вона має нормативне походження та стосується «обсягу і змісту владних повноважень, закріплених, згідно з конституцією, за різними суб'єктами-складовими» [4, с. 99]. До таких суб'єктів відносять – столичні округи, федеральні адміністративні території та периферійні федеральні та

© Федоренко Т. М.,

Тачгулієв Я. Н., 2018